

เดือยไก่อ่

วงศ์ SAPOTACEAE

ชื่อวิทยาศาสตร์ *Madhuca thorelii* (Dubard) H.J.Lam

ชื่อพื้นบ้าน บักเดือยไก่อ่ เดือยไก่อ่ ปาเกี่ยม สะกำ กุ่ม

ลักษณะทั่วไป

เดือยไก่อ่เป็นไม้ยืนต้นขนาดกลางสูง 3-15 เมตร ผลัดใบ เรือนยอดเป็นพุ่มกลมรี ส่วนมากมักพบในป่าบนเขา ป่าเบญจพรรณแล้ง พื้นที่ที่เป็นภูเขาตามชอกหินเป็นไม้ที่ทนต่อความแห้งแล้ง ถ้าเกิดตามชอกหินจะมีต้นเดี่ยว แต่ถ้าหากเกิดที่ราบอุดมสมบูรณ์ลำต้นจะใหญ่และสูงตามสภาพของพื้นดิน

ใบ

เป็นใบเดี่ยวสีเขียวเข้มเรียงเวียนสลับถี่ ๆ ตอนปลายกิ่ง ใบรูปไข่กลับแกมรูปขอบขนานกว้าง 4-6 เซนติเมตร ยาว 5-8 เซนติเมตร ปลายใบมนหรือเว้าตื้น ๆ โคนใบรูปลิ้น ขอบใบเรียบ ใบเกลี้ยงแผ่นใบหนาและเหนียว เส้นแขนงใบข้างละ 8-9 เส้น ก้านใบยาว 0.5-1.5 เซนติเมตร มีน้ำยางสีขาวคล้ายนม

หน้าใบ
ผิวใบเกลี้ยงสีเขียวเข้ม

ใบรูปไข่กลับ
(obovate)

หลังใบ
ผิวเรียบสีจะอ่อนกว่าหน้าใบ

ปลายใบมน
(obtuse)

โคนใบรูปลิ้ม
(cuneate)

ขอบใบเรียบ
(entire)

เส้นใบร่างแหแบบขนนก (pinnately netted vein)
เนื้อใบคล้ายแผ่นหนัง (coriaceous)
ไม่มีสิ่งปกคลุมใบ

ยอดอ่อน

ยอดอ่อนมีสีน้ำตาลแดง แตกใบเป็นช่อ ช่อละ 10-15 ใบ มีทั้งชนิดมีขนนุ่ม และไม่มีขน แต่ขนจะหายไปเมื่อใบเริ่มแก่

ยอดอ่อนที่มีขนปกคลุม

ยอดอ่อนที่ไม่มีขน

ดอก

สีขาวครีม มีกลิ่นหอมคล้ายดอกพิกุล ออกเป็นช่อแบบช่อกระจุกตามกิ่ง หรือช่อใบใกล้ปลายกิ่ง ปลายช่อลงพื้น ช่อดอกยาว 3-4 เซนติเมตร กลีบเลี้ยงเรียงเป็น 2 ชั้นๆ ละ 2 กลีบ กลีบดอกมี 6 กลีบ รูปขอบขนานแคบ ๆ ดอกบานเต็มที่ กว้าง 8-10 มิลลิเมตร ออกดอกช่วงเดือนพฤศจิกายนถึงเดือนธันวาคม

ลำต้น

ลำต้นมีสีขาวเทา มีรอยแตกเป็นร่องยาวตามต้นลึกลงกลาง

เปลือก

เปลือกมีสีเทาเปลือกในสีชมพูอมแดง มียางตามลำต้นสีขาวคล้ายนม
เนื้อไม้สีขาวอมเหลือง

ผลดิบ

เริ่มติดผลประมาณต้นเดือนมกราคมเป็นต้นไป และจะใช้เวลาประมาณ 2 เดือน
เดือยไก่อ่จึงจะแก่เต็มที่

ผลดิบมีสีเขียวอ่อน ผิวเรียบมันเปลือกบาง รับประทานได้แต่จะมีรสฝาด
ผลมีสีขาวคล้ายนม ยางจะหมดไปเองเมื่อผลสุก

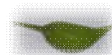
ยางจากผล

เนื้อสีขาว

ผลจากต้น

ผลสุก

ผลสุกบนต้นลูกจะเป็นสีเหลือง หากเก็บผลดิบมาเมื่อสุกจะเป็นสีเขียวอมเหลือง และบางชนิดสุกบนต้นก็มีสีเขียวสด ผลทุกชนิดจะมีผิวเรียบมันเปลือกบางเหมือนกัน รับประทานได้ทั้งเปลือกมีรสหวานบางลูกอาจมีรสฝาดด้วย มีกลิ่นหอมคล้ายละมุด ผลเริ่มสุกในช่วงต้นเดือนมีนาคมถึงกลางเดือนเมษายน

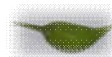

ผลสุกสีเหลือง

ผลสุกสีเขียว

เมล็ด

เมล็ดอ่อนมีสีขาว แต่เมื่อแก่เปลือกเมล็ดมีสีน้ำตาลเข้มเปลือกแข็ง ผิวเรียบมัน โดยปกติมี 1 เมล็ดต่อ 1 ลูก บางลูกอาจมี 2-3 เมล็ด ทรงรี กว้าง 0.5-1 เซนติเมตร ยาว 1.5-2 เซนติเมตรเปลือกเมล็ดหนา 0.7 มิลลิเมตร เนื้อเมล็ดมีสีขาว แตกง่าย มี 2 กลีบ

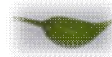
เมล็ดทรงรี

เมล็ดที่แก่จัดจะมีสีน้ำตาลเข้ม

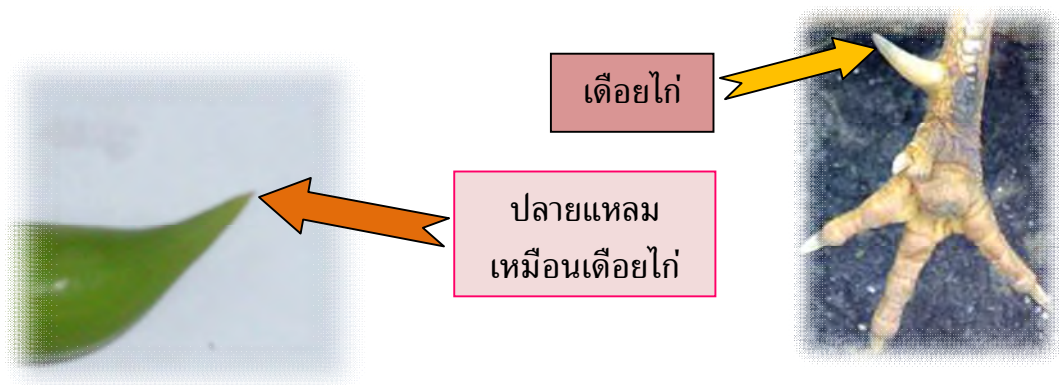

เนื้อในเมล็ดสีขาวรสฝาด
ไม่นำมารับประทาน
1 เมล็ด มี 2 กลีบ

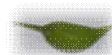
ลักษณะผลที่พบ

เดือยไก่อ่มีลักษณะทั่วไปเรียวยาว ปลายแหลมลงเหมือนเล็บบนไก่อ่ ภาษาอีสานเรียกเล็บบนของไก่อ่ว่า “เดือย” จึงได้ชื่อว่า “เดือยไก่อ่” ซึ่งจากการศึกษาในแต่ละต้นจะมีลักษณะผลที่แตกต่างกันออกไปดังนี้

1. ผลกลมโต

2. ผลโตเรียวยาวปลายแหลม

3. ผลเรียวยาวปลายแหลม

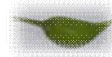
4. ผลกลมป้อมเล็กปลายแหลมสีเขียวอ่อน

1 ผล มี 1-3 เมล็ด

5. ผลกลมป้อมเล็กคล้ายดอกพุทสีเขียวเข้ม

ศัตรูพืชของเดือยไก่อ

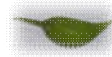

ศัตรูของเดือยไก่อ คือเพลี้ย เพลี้ยที่เกาะไม่ทำให้เดือยไก่อเน่าเสีย เพียงเกาะตามผลเท่านั้น ซึ่งทำให้ไม่น่ารับประทานนัก เมื่อล้างออกผลก็สะอาดดังเดิมและไม่เป็นอันตรายต่อร่างกาย

การใช้ประโยชน์

ด้วยลักษณะดอกของเดือยไก่อที่ไม่บาน ทำให้กลีบดอกติดกันเป็นรูปคล้ายเดือยไก่อ ผลสุกสามารถนำมารับประทานเป็นผลไม้ ทางสมุนไพรพื้นบ้านอีสานจะใช้ส่วนของรากเข้าตำรับยา มีสรรพคุณบรรเทาอาการปวดเมื่อยกล้ามเนื้อ หรือเคล็ดขัดยอก ผลช่วยสมานบาดแผล เนื้อไม้ใช้ทำฟืน ถ่าน และเฟอร์นิเจอร์

การกระจายพันธุ์

เดื่อยไก่อ่เป็นพันธุ์ไม้ที่เจริญเติบโตได้ดีในทุกสภาพอากาศ ภูมิประเทศเป็นที่ราบภูเขาสูง พบทั่วทุกภาคของประเทศ ขึ้นกระจายกระจายตั้งแต่ที่ราบเชิงเขาจนถึงบนเขาในป่าเต็งรัง สภาพดินร่วนปนทรายน้ำไม่ท่วมขัง พบการกระจายพันธุ์หนาแน่นในภาคอีสาน

การขยายพันธุ์เดื่อยไก่อ่

เดื่อยไก่อ่มีการสืบพันธุ์เพื่อการดำรงอยู่ในธรรมชาติแบบอาศัยเพศ การสืบพันธุ์โดยอาศัยเพศจะเกิดขึ้นได้ต้องมีสภาวะที่เหมาะสมกล่าวคือ มีการผสมเกสรติดผล เกิดเมล็ด เมื่อผลแก่อาจจะมีสัตว์มาช่วยในการกระจายพันธุ์ โดยการกินผลและนำเมล็ดไปตกในที่ที่เหมาะสมกับการงอก หรือผลแก่ร่วงหล่นบริเวณใต้โคนต้น เมื่อมีสภาวะที่เหมาะสมต้นกล้าจึงเจริญเติบโตเป็นไม้ใหญ่ ออกดอก ติดผล สืบพันธุ์หมุนเวียนเป็นวัฏจักรต่อไป

เดื่อยไก่อ่เป็นพืชที่มีดอกสมบูรณ์เพศ (complete flower) คือ มีเกสรตัวผู้และเกสรตัวเมียในดอกเดียวกัน เมื่อดอกได้รับการผสมจะพัฒนาเป็นผลส่วนดอกที่ไม่ได้รับการผสมจะหลุดร่วงไป ผลเดื่อยไก่อ่ที่สุกแก่จะมีขนาดเส้นผ่าศูนย์กลางเมล็ดประมาณ 1 เซนติเมตร ภายในผลมีเมล็ด เพียง 1 เมล็ด หรือบางชนิดอาจมีมากถึง 3 เมล็ด

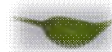
การปลูกเดือยไก่อ

ปัจจุบันเดือยไก่อเป็นไม้ที่มีคุณค่าทางเศรษฐกิจ ซึ่งส่วนใหญ่ยังคงเก็บหาจากป่าธรรมชาติ ทำให้ส่งผลกระทบต่อการกระจายพันธุ์ในธรรมชาติและอาจเกิดการสูญพันธุ์ได้ จึงควรส่งเสริมให้เกษตรกรปลูกเพื่อการค้าขึ้น

แม้จะพบเดือยไก่อในป่าดิบแล้งทุกภาคของประเทศ แต่ในบางพื้นที่พบต้นเดือยไก่อขนาดใหญ่ขึ้นกระจายห่าง ๆ ไม่พบต้นกล้าจากเมล็ดหรือการแตกต้นอ่อนจากราก ทำให้มีความเสี่ยงต่อการสูญพันธุ์

เดือยไก่อปลูกโดยใช้เมล็ดที่แก่จัดเพาะลงดิน ประมาณ 1 สัปดาห์ เดือยไก่อจะงอก รดน้ำเช้า-เย็น จนเดือยไก่อมีความโตพอสมควรประมาณ 1 ปี นำไปปลูกตามพื้นที่ที่เตรียมไว้ ควรปลูกในพื้นที่ที่อากาศถ่ายเทได้ดี หรือในที่โล่ง เพราะเดือยไก่อเป็นพืชที่ทนต่อความแห้งแล้ง การดูแลใส่ปุ๋ยทำเช่นเดียวกับไม้ยืนต้นทั่วไป

การเจริญเติบโต

อายุ 15 วัน

อายุ 20 วัน

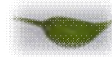
อายุ 1 เดือน

อายุ 1 ปี

อายุ 1 ปี 6 เดือน

การใช้งานด้านภูมิทัศน์

ดอกบานตามกิ่งสวยงามและมีกลิ่นหอม ควรปลูกบริเวณที่ระบายน้ำดี
ผลรับประทานได้และเป็นอาหารของนก

ข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาชนิดพันธุ์ไม้ “เดือยไก่” ผู้ศึกษามีข้อเสนอแนะที่ควรมีการศึกษาชนิดพันธุ์ของเดือยไก่ในลักษณะต่าง ๆ ดังนี้

1. ลักษณะใบ จากการสำรวจใบของเดือยไก่จะพบว่า แต่ละต้นจะมีใบที่ต่างกัน คือ บางต้นมีใบมนโต บ้างก็ใบมนขนาดเล็กเท่าหัวมี่มือ บางต้นมีใบที่เรียวยาวรวมไปถึงยอดอ่อนที่แตกใหม่ บางต้นยอดอ่อนมีขนนุ่ม ๆ ติดมาด้วย แต่ในบางต้นกลับมีใบที่เกลี้ยงมันไม่มีขน

2. ลักษณะของผล ดังที่กล่าวมาแล้วข้างต้นเกี่ยวกับลักษณะของผลเดือยไก่ว่ามีลักษณะที่ต่างกันดังที่เห็นในภาพประกอบ จึงควรมีการศึกษาว่าแต่ละลักษณะเป็นสายพันธุ์หรือชนิดใดบ้าง รวมทั้งเมื่อสุกบางชนิดผลสุกมีสีเหลือง บางชนิดผลสุกมีสีเขียว